

Kamil Śmiechowski, *Z perspektywy stolicy. Obraz Łodzi w warszawskich tygodnikach społeczno-kulturalnych (1881–1905)*, Łódź 2012, ss. 228.

Kamil Śmiechowski, młody łódzki historyk, związany z Katedrą Historii Polski XIX w., interesujący się tematyką miejską, historią społeczno-polityczną Polski, a także dziejami transportu, który na co dzień aktywnie działa na rzecz ratowania dziedzictwa kulturalnego Łodzi i zachowania jej zabytkowej tkanki miejskiej, napisał książkę o postrzeganiu Łodzi przez innych.

Przedmiotem badawczej analizy stały się warszawskie tygodniki – prasa opiniotwórcza, wydawana i czytana przez inteligencję w całym Królestwie Polskim. Autor zajął się dwoma pismami pozytywistycznymi: „Przeglądem Tygodniowym”, „Prawdą” oraz „Głosem” Jana Ludwika Popławskiego, którego program zbieżny będzie z ideami Narodowej Demokracji. Zaznaczył jednocześnie, że napisana przez Niego monografia stanowi wycinek badanego problemu i zasługuje na szersze omówienie na łamach historiografii.

Monografia składa się z sześciu rozdziałów, pierwszy zawiera charakterystykę poddanych analizie czasopism warszawskich, ale także daje opis innych źródeł publicystycznych dotyczących Łodzi. W rozdziale tym znalazły się także opisy publicystów piszących w Warszawie o sprawach łódzkich, przede wszystkim Artura Gliszczyńskiego i Antoniego Wiśniewskiego. Ważną kwestią poruszoną w omawianej monografii był stosunek pism warszawskich do utworzonego w 1884 r. „Dziennika Łódzkiego”.

W rozdziale pierwszym ponadto omówił Autor literaturę przedmiotu, odwołał się do prac nie tylko znanych Mu historyków, ale również geografów, historyków literatury, historyków sztuki, prasoznawców. Warto zwrócić uwagę na tę część monografii, po pierwsze dlatego, że stanowi ona dobry przewodnik bibliograficzny po najnowszej literaturze dotyczącej Łodzi. Po drugie zaś pochwalić należy młodego historyka, za to że chętnie i profesjonalnie odwołuje się do badań wcześniejszych. Zabieg ten zastosował Kamil Śmiechowski w całej monografii. W rozdziale pierwszym omówiony został również typ informacji zawartych na łamach „Przeglądu Tygodniowego”, „Prawdy” i „Głosu”.

Kolejne rozdziały mają charakter problemowy. Autor dostrzegł na łamach analizowanych pism kilka najważniejszych kwestii, które szczególnie interesowały warszawskich publicystów. W prasie warszawskiej, zdaniem K. Śmiechow-

skiego, pisano przede wszystkim o łódzkim przemyśle, stosunkach narodowościowych i społecznych, szkolnictwie, życiu kulturalnym, wygładzie i zabudowie Łodzi. Omawiając te zagadnienia Autor wykorzystał liczne cytaty z tygodników warszawskich, co stanowi niezwykle ciekawy element monografii, daje próbę stylu publicystycznego autorów oraz przedstawia kształtujące się opinie dotyczące Łodzi w drugiej połowie wieku XIX i na początku XX.

Można by analizować z wielkim pożytkiem zawartość monografii, w której Autor wnikliwie, wyczerpująco i niezwykle ciekawie prześledził zarysowaną problematykę, ale znacznie ważniejszym wydaje się stosunek K. Śmiechowskiego do opinii na temat Łodzi zawartych w „Przeglądzie Tygodniowym”, „Prawdzie” i „Głosie”. Poddając wnikliwej analizie zawartość warszawskich tygodników, K. Śmiechowski, zwrócił przede wszystkim uwagę na stereotypowy obraz miasta wyłaniający się ze szpałt tych pism. Z perspektywy Warszawy Łódź była miastem prowincjonalnym, postrzeganym przede wszystkim jako główny ośrodek przemysłu lekkiego w Królestwie Polskim. Takie ujęcie determinowało styl pisanie o Łodzi, ale jednocześnie prężnie rozwijający się ośrodek przemysłowy nie był stawiany, jako wzór do naśladowania, bowiem miejscowy przemysł znajdował się w rękach Niemieckich i Żydowskich. K. Śmiechowski uważa, że teza, która kwestionowała krajowy charakter miejscowego przemysłu, zawarta w pismach warszawskich, była w znacznej mierze błędna.

Na łamach omawianych pism krytykowano także „Dziennik Łódzki” oraz jego twórcę Henryka Elzenberga, krytykowano łódzkich fabrykantów, krytykowano figurę „Lodzermenscha” oraz wiele negatywnych zjawisk społecznych. K. Śmiechowski zauważył, że z niejaką sympatią odnoszono się np. do Karola Scheiblera, ale nie miało to wpływu na zmianę ujemnej opinii o Łodzi. Opinię tę utrwaliała dodatkowo literatura piękna, a przede wszystkim reymontowska „Ziemia obiecana”.

Autor z żalem zauważył, że obraz Łodzi – „polskiego Manchesteru”, ukazany został z perspektywy Warszawy nie tylko w złym, ale przede wszystkim stereotypowym świetle: „Przykład Łodzi wskazuje na to, że stereotypy mogły funkcjonować również w odniesieniu do całych miast. W istocie swej stereotyp Łodzi był raczej nagromadzeniem stereotypów o charakterze narodowościowym, połączonych z mylnymi nierzadko wyobrażeniami na temat łódzkiego przemysłu, mieszkańców miasta, ich życia kulturalnego i społecznego”(s. 208).

Włączając refleksję nad obrazem Łodzi przełomu wieków XIX i XX w dyskurs o stereotypach, Autor przyjął na siebie zadanie komentowania ich i obalania. Cała praca stanowi silnie uargumentowaną polemikę z tezami o prowincjonalnym charakterze „Złego miasta” – takim mianem obdarzył Łódź publicysta Zygmunt Bartkiewicz. I tak np. w odniesieniu do kwestii przemysłowych K. Śmiechowski podzielał warszawskie opinie o celowych podpaleniach i bankructwach, o oszustwach i nadużyciach, łapówkarstwie. Zupełnie jednak nie może się zgodzić,

że było to zjawisko obce w innych ośrodkach przemysłowych Królestwa Polskiego czy Cesarstwa, i że Łódź pod tym względem była wyjątkowa. Charakteryzując społeczność miasta warszawskie tygodniki ukazywały skoncentrowaną na bogaceniu się burżuazję czy słabą inteligencję. Autor monografii zauważył zaś, że rozwijająca się w Łodzi dobroczynność w znaczący sposób zmieniała obraz miejscowego kapitalisty, przeczyła stereotypowym opiniom na temat miejscowej inteligencji.

W pracy Kamila Śmiechowskiego znajdziemy liczne polemiki z prezentowanym materiałem źródłowym, w których Autor próbuje z powodzeniem zarysować specyfikę miasta i ukazać Łódź, jako typowe, gwałtownie rozwijające się przemysłowe europejskie miasto. K. Śmiechowski najczęściej stosuje wobec Łodzi określenie „polski Manchester”, co stanowić może potwierdzenie tej tezy.

Warto także podkreślić, że każdy z rozdziałów poprzedzony został krótką charakterystyką omawianego problemu, opartą na bogatej literaturze przedmiotu. Tym samym monografia K. Śmiechowskiego staje się krótkim przewodnikiem po historii Łodzi. Po tym ciekawym wprowadzeniu czytelnik otrzymuje wnikliwą analizę problemu, bogato ilustrowaną cytatami z tygodników warszawskich, utrzymaną w polemicznym tonie.

Monografia K. Śmiechowskiego pozostawia niedosyt, bowiem dokonany wybór prasy daje nam ograniczony obraz problemów i stanowisk reprezentowanych na łamach stołecznej prasy. Jednocześnie jednak czytelnik otrzymał napisaną żywym językiem, opartą na źródłach pracę, która pokazuje w jaki sposób postrzegano Łódź w najważniejszych wszak pismach warszawskich jakimi były ówczesnie „Przegląd Tygodniowy”, „Prawda” oraz „Głos”.

Monografia Kamila Śmiechowskiego stanowi przykład dojrzałego studium, napisanego w oparciu o świadomie wybrany materiał źródłowy, który pozwolił ukazać Autorowi postawiony w tytule pracy problem. Jest lekturą ciekawą i bardzo przyjemną, ale nade wszystko wpisuje się w kanon literatury naukowej poświęconej „polskiemu Manchesterowi”.

Marta Sikorska-Kowalska